

A

CREATIVITAT

Brossa

ARA

2, 3 i 4 DE MAIG DE 1996

L'ALFÀS DEL PI

PAÍS VALENCIÀ

PRIMERA TROBADA INTERNACIONAL
"CREATIVITAT ARA"

2, 3 i 4 de maig de 1996

AJUNTAMENT DE L'ALFÀS DEL PI
REGIDORIA DE CULTURA

BROSSA
BUFONS
FAUST
PEP BOU
HAUSSON
JOSEFINA MATAMOROS
JAUME PÉREZ MONTANER
MARIA LLUÏSA BORRÀS
JULIEN BLAINE
ISABEL ROBLES
TIL STEGMANN
NÚRIA CANDELA
ENRIC BALAGUER
DOMINIC KEOWN
MANEL GUERRERO
GIOVANNI FONTANA
MONTSERRAT PRUDON
GLÒRIA BORDONS
DORO BALAGUER
JORDI BIGAS
PAOLO ALBANI
EDUARD PLANAS
JENARO TALENS
CARLES SANTOS
JOHN LONDON
VICENÇ ALTAIÓ
JAUME JOSA
JOSEP SOU
BARTOMEU FERRANDO

L'immaginario linguistico

Nell'«immaginario linguistico» che si manifesta a volte attraverso le teorizzazioni più strane –dal «delirio etimologico» alla ricerca di una «mitica lingua ideale»– o gli eccessi più incontrollati come nelle glossolalie religiose e nelle farnetizzazioni dei malati di mente, si addensano le proiezioni di utopiche speranze, le chimere di mondi perfettibili, gli echi ed i fantasmi di appetiti culturali insoddisfatti. Tutto ciò fa delle lingue immaginarie –una sorta di «lingue simulate di mondi virtuali»– un formidabile osservatorio su «vizi & virtù» della comunicazione umana, una lente utile a farci comprendere meglio le stesse lingue naturali, le loro perversioni, tic e potenzialità nascoste e di conseguenza a farsi sentire più liberi perché, come scrive Walter E. Meyers, *uno dei modi con cui possiamo difendere ed ampliare le nostre libertà è scoprire come funziona il linguaggio* (Meyers, 1980, p. 209).

Sull'importanza delle lingue immaginarie bisogna poi considerare un altro aspetto, messo in luce da Umberto Eco nella prefazione al libro di Pellerey (1992) con un richiamo alla funzione positiva che può giocare la «serendipità», cioè il caso. Nonostante i risultati fallimentari sul piano dell'adozione e della diffusione, i progetti di lingua perfetta, scrive Eco, hanno «aperto, spesso all'insaputa dei suoi autori, nuove e imprevedute strade al pensiero filosofico e scientifico», aggiungendo: «Senza secoli di discussione sulle lingue perfette non avremmo le tassonomie delle scienze naturali, la logica simbolica, il linguaggio dei calcolatori, per non dire dell'influsso di questi progetti sulle ricerche sulle origini del linguaggio, sui ceppi linguistici, sulla individualità di una grammatica universale» (Eco, 1992, pp. IX-X).

I motivi che stanno alla base della creazione di lingue immaginarie sono prevalentemente di tipo religioso, filosofico-scientifico e pratico, quest'ultimi inerenti alla crescita degli scambi commerciali internazionali. Non di rado essi sono attraversati da uno slancio venato di utopismo: l'utopia di una lingua perfetta, «priva di falsità ed errori», capace di rispecchiare la struttura logica della mente

Sobre "l'immaginari lingüístic"

En l'immaginari lingüístic que a voltes es manifesta mitjançant les més estranyes teoritzacions del –"deliri etimològic" a la recerca d'una "mítica llengua ideal"– o els excessos més incontrolats com en els lletanies religioses o les bojeries dels malalts mentals, es concentren les projeccions d'utòpiques esperances, les quimeres de perfectibles mons, els fantasmes i tornaveus d'apetències culturals insatisfets. Tot això fa que les llengües imaginàries –una mena de "llengües abillades de mons virtuals"– un formidable observatori de "vici & virtuts" de la comunicació humana, una lent que serveix per fer-nos entendre millor les propies llengües naturals, les seues perversions, ganyotes i potencialitats ocultes, i en conseqüència, per sentir-nos més lliures, perquè, com escriu Walter E. Meyers, "una de les maneres amb que podem defensar i ampliar la llibertat és descobrir com funciona el llenguatge". Al voltant de la importància de les llengües imaginàries cal observar, a més, un altre aspecte evidenciat per Umberto Eco en la presentació al llibre de Pellerey amb un toc d'atenció a la funció propícia que pot jugar la "serendipità", és a dir, l'atzar. Malgrat la desastrosa obtenció tant en el plànol de l'adopció com en el de la difusió, els projectes de llengua perfecta, escriu Eco, "molt sovint han obrert, sense saber-ho els seus autors, noves i imprevedutes vies al pensament filosòfic i científic", i afegeix: "Sense segles de discussió sobre les llengües perfectes no tindriem les taxonomies de les ciències naturals, la lògica simbòlica, el llenguatge dels ordinadors, per no dir la influència de tots aquests projectes en la investigació sobre l'origen del llenguatge, les rames lingüístiques, o la individualitat d'una gramàtica universal" (Eco, 1992:IX-X).

Els motius amb què es fonamenta la creació de llengües imaginàries són predominantment de tipus religiós, fillosòfic-científic i pràctic, aquests darrers inherents al creixement dels intercanvis comercials internacionals, i els que he anomenat primer, sovint els veiem travessats per un impuls acolorit d'utopisme: la utopia d'una llengua perfecta, "priva de falsitats i errors", capaç de reflectir l'estructura lògica de la ment humana, l'utopia d'una religió que unifique els pobles de la terra, d'una fraternitat universal que faci els homes més bons i solidaris entre ells, l'utopia d'un món futur que s'augura millor que no l'existent. Molt sovint la construcció d'una nova

umana, l'utopia di una religione che unifichi i popoli della terra, di una fratellanza universale che renda gli uomini più buoni e solidali fra loro, l'utopia di un mondo futuro che si auspica migliore di quello esistente.

Spesso la costruzione di una «nuova lingua» racchiude in sé queste sollecitazioni utopiche. E' il caso della lingua di Utopia, mitica isola descritta da Thomas More nel suo libro del 1516: in una repubblica dove regna la democrazia e la tolleranza, specchio di un mondo perfetto dove la guerra, la pena di morte e la proprietà privata sono i mali peggiori da evitare, è giocoforza che anche il linguaggio rifletta tanta perfezione. Ed infatti l'alfabeto usato nell'isola è «utopico», vagamente simile al persiano, a quei tempi lingua sapienziale per eccellenza.

Lo stesso Zamenhof, inventore di una lingua veicolare neutrale come l'esperanto, è autore di un pamphlet pubblicato anonimamente in favore di una dottrina -chiamata homaranismo- ispirata alla fratellanza universale.

A fianco di questa, esiste poi un'altra componente forte che illumina i motivi posti a sostegno dell'invenzione di una lingua ed è la componente ludica che fa sì che il linguaggio sia assunto come un gioco, che ogni fonema, lettera o parola siano sradicati dal loro alveo abituario, banale, e, seguendo lo stesso magico processo con cui una vecchia scopa malandata diventa nelle mani di un bambino uno splendido destriero, trasformati in pezzi di un mecano fantastico, in giocattoli per viaggiare in mondi irreali.

E' sufficiente una parola inconsueta, misteriosa, sconosciuta ai lessici convenzionali, per aprire il rubinetto della nostra fantasia, magari una parola trovata per caso, come quella -«MOOREEFOC»- che Charles Dickens, in una cupa giornata londinese, scorge d'improvviso riflessa sulla porta a vetri di un caffè. All'apparizione di quella parola nuova, dal suono bizzarro e inatteso, lo scrittore comincia a fantasticare e si allontana con la mente lasciandosi alle spalle l'uggia nebbiosa dell'inverno inglese. Soltanto in un secondo tempo, egli si rende conto che «MOOREEFOC» non è altro che l'insegna «COFFEEROOM», cioè «sala da caffè», letta al contrario.

Se poi le parole inventate assumo-

llengua inclou aquestes exigències utòpiques. És el cas de la llengua d'Utopia, mítica illa descrita per Tomas Moro en el seu llibre de 1516: en una república on funciona la democràcia i la tolerància, mirall d'un món perfecte on la guerra, la pena de mort i la propietat privada són els pitjors mals que cal evitar,, també és necessari que el llenguatge reflexe tanta perfecció. I de fet, l'alfabet d'ús dels habitants de l'illa també és "utòpic", lleugerament semblant al persa, la qual, en aquells temps era llengua sapiencial per excel·lència.

El mateix Zamenhof, autor del esperanto, ho és també d'un pamflet publicat anònimament en favor d'una doctrina -dita "homaranisme"- inspirada en la fraternitat universal.

A més, hi ha un altre component important que illumina els motius manejats en favor d'una llengua inèdita, que és el component lúdic que fa que el llenguatge siga assumit com un joc, que cada fonema, lletra o paraula siguen desarelats del seu curs habitual, banal, i, seguint el mateix procés màgic pel qual una escombra esdevé un magnífic cavall en mans d'un nen, siguen transformades en peces d'un mecano, en joguets per viajar a mons imaginaris.

Hi ha prou amb una paraula inconseguda, misteriosa, desconeguda als lèxics convencionals per obrir la nostra imaginació, fins i tot una paraula trobada, com ara, MOOREEFOC que Charles Dickens, un obscur dia londinenc sotjà de sobte reflectida al vidre de la porta d'un cafè. Quan aparegué aquella nova paraula, amb un so estrany i inesperat, es despertà la imaginació de l'escriptor, tot oblidant la boira i el tedi de l'hivern anglès. Només en un altre moment s'adona que MOOREEFOC no és més que el rètol llegit al revés de COFFEEROOM (cafeteria). I si, a més, les paraules inventades assumeixen la forma d'un poema metasemàntic com "Il giorno ad urlapicchio" de Fosco Maraini

*Ci son dei giorni smègi e lo bidiosi
col cielo dagro e un fònzero gongruto
ci son meriggi gnàlidi e budriosi
che plògidan sul mondo infrangelluto;*

*ma oggi è un giorno a zimpagi e zirlecchi
un giorno tutto gnacchi e timparlini
le nuvole buzzilano, i berneccchi
ludèrchiano coi fèrnagi tra i pini;*

*è un giorno per le vànvere, un festicchio
un giorno carmidioso e prodigiero,
è il giorno a cantilegi, ad urlapicchio
in cui m'hai detto «t'amo per davvero».*

no la forma di una poesia «metasemantica», come quella intitolata «il giorno ad urlapicchio» di Fosco Maraini, che recita così:

*Ci son dei giorni smègi e lo bidiosi
col cielo dagro e un fònzero gongruto
ci son meriggi gnàlidi e budriosi
che plògidan sul mondo infrangelluto;*

*ma oggi è un giorno a zimpagi e zirlecchi
un giorno tutto gnacchi e timparini
le nuvole buzzilano, i bernecchi
ludèrchiano coi fèrnagi tra i pini;*

*è un giorno per le vànvere, un festicchio
un giorno carmidioso e prodigiero,
è il giorno a cantilegi, ad urlapicchio
in cui m'hai detto «t'amo per davvero».*

allora l'effetto di spaesamento, di sorpresa è davvero travolgente e tale da indurre il lettore ad un «orgasmo interpretativo».

Introducendo le sue *Fànfole* Maraini parla di «valore cromatici e tattili, dei sapori e degli umori, della pelle e dei baci, dell'ombra e del profumo delle parole» evocando l'esistenza di «parole tonde e gialle, lunghe e calde, voluttuose e lisce», oppure «polverose e bigie, sfilacciate e verdi», «a pallini e salate», «massicce, fredde, nerastre, indigeste, angosciose». La parola è assimilata ad «un giocattolo, un fuoco d'artificio» o meglio ancora ad «una caramella, qualcosa da rigirare tra lingua e palato con voluttà, a lungo, estraendone fiumi di sapori e delizie» (Maraini, 1994, pp. 16-17).

Ecco, in questa «libidinosa potenzialità espressiva del linguaggio» risiede uno dei terreni più fertili per la creazione di lingue immaginarie, specie in campo artistico. Possiamo allora cercare di riassumere l'humus, il genio dello spiritello ludico che accomuna molti degli inventori di lingue immaginarie con il verso finale di una famosa poesia del Palazzeschi futurista:

e lasciatemi divertire!

llavors l'efecte desconcertant i la sorpresa són veritablement pertorbadors fins el punt d'induir el lector a un "orgasme interpretatiu".

Introduint les seues "Fànfole" Maraini en parla de "valors cromàtics i tàctils, de sabors i humors, de la pell i dels petons, de l'ombra i el perfum de les paraules" tot evocant l'existència de "paraules rodones i auris, llargues i calentes, voluptuoses i planes" o "polsoses i cendroses, esfilagarsades i verdes", "amb llunars i salades", "massises, fredes, negrenques, indigestes, angoixants". La paraula s'assembla a un "joguet, un foc d'artifici" o encara millor, a "un caramel, quelcom per girar sensualment entre la llengua i el paladar durant una estona extraent-li rius de gustos i delícies" (Maraini, 1994:16-17).

És precisament en aquesta "libidinosa potencialitat expressiva del llenguatge" on és un dels camps més fèrtils per a la creació de llengües imaginàries, especialment en el camp artístic. Llavors podem intentar tornar a inhalar l'humus, l'esperit del follet lúdic que lliga a molts dels inventors de llengües imaginàries amb el vers últim d'un conegut poema del ministeri futurista:

e lasciatemi divertire!